

VISSZAPILLANTÓ

A Veszprémi Nagy Hadgyakorlat

I.

Paganel:¹ A hadgyakorlat

Nem is nagyon tagadják, de nem is kellene bizony valami komolyan venni a tagadást: a veszprémi hadgyakorlat² egy esetleges olasz invázió megakadályozását példázza és ámbár még semmit sem tudunk, már most fogadást merek ajánlani, hogy

---

¹ Paganel: Cholnoky Viktor írói álneve. Emlékezve születésének 150. évfordulójára is közöljük írását. Cholnoky Viktor (Veszprém, 1868. 12. 23. – Budapest., 1912. 06. 05.): író, újságíró. Jogot hallgatott Győrött és Budapesten. Veszprémben az *Egyházmegyei Közlöny*-t, majd a *Balaton Hírlap*-ot szerkesztette. Budapesten 1901-től a *Pesti Napló* segédszerkesztője. Írói tekintélyét *A Hét* c. lapban közölt novelláival alapozta meg. *A Hét*-nek pár évig szerkesztője is volt. Írásait különös figurák népesítik be és groteszk helyzetek tarkítják, amelyekkel a kiábrándult, utat nem találó modern polgár lelkivilágát ábrázolja. Forrás: Magyar Életrajzi Lexikon.

Cholnoky Viktort kortársai nagyra becsülték. Halálakor Kosztolányi Dezső így emlékezett róla: „Cholnoky Viktor pszichéje magyar, fájdalmasan és nemesen magyar. Tipikus magyar volt, de egyetlenegy ilyen magyart se ismertem. A fajta, mely vastagnyakú, lármás és zsugori, elfáradt és költővé nemesült benne. Ábrándos és lány a magyarsága. Az ő magyarsága illatos. Mélabúja hasonló a dunántúli esték, a jegenyés balaton lankák csendjéhez. Egy züllő és arisztokrata nép szülte, hogy példája legyen neki, csodát és nagyszerűt alkosson, s fiatalon haljon meg. Ő pedig szerette a fajtáját. Úgy, ahogy egy költő szeretheti, kritika és politika nélkül, végtelenül [...] Talán a keleti mindentudásvágy hajtotta, hogy megtanuljon mindent, ami megtanulható, és mindent jobban tudjon, mint más. Folyton szerzett. Agg emberként kellett volna meghalnia a tudás és tapasztalás kincseivel, egy kertben, rózsák és méhek között, vagy egy csillagvizsgáló toronyban, figyelve az égbolt aranyos titkait. Nem így történt. Költői zsenije beleragadta az életbe, a filléres hajszákba, és negyvennégy éves korában végkimerülést állapított meg rajta a kórház orvosa. Minden pillanatban intenzíven akarta érezni önmagát, az én végtelen mámorát, a romlása, a halála árán is. Egy szegény-szegény nép becsületes szállítója lett. Igazi gyémántot csillogtatott ott, ahol csehüveggel és békasóval is beérik. Rendkívüli dolgokat látott, amelyek már tilosak a földi szemeknek [...] Mi jellemzi őt leginkább? Valami kesernyés ideges és zimankós mosolygás. Eredetileg egy bősavú, patakzó mesemondót láttunk benne, aki hosszan, időfelejtő bájjal tud elbeszélni, s bűvészként rázza elénk veszprémi édes szavait [...]” KOSZTOLÁNYI Dezső: *Cholnoky Viktor*, in: Kosztolányi Dezső: *Egy ég alatt*. Budapest, 1977. 91–93.

az északi hadsereg győz, az az ármádia, amely a mienket jelképezi és amelynek a feladata Budapestnek és a Dunának a megvédelmezése az Adria felől kelő hadak ellen.

De ne tessék félreérteni az állapotot, ez a hadjáték nem valami utánzása, vagyis inkább előképe egy esetleg az olasz-osztrák határon lefolyandó hadjáratnak és a Balaton nem a Lago Maggiore-t képviseli, a Bakony pedig nem a Juli-alpeseket. Nem, a föltevések csak a seregmozdulatokra értődnek, a terep maga, az nincs képletesen értve és az igazi komolyságot, a teljes súlyt a veszprémi hadgyakorlatoknak éppen ez a tény adja meg. A hadsereg számolni látszik azzal az eshetőséggel, hogy az Adria vizén elvesztették a csatát, az olasz partraszállást nem bírtuk megakadályozni és a Dunát védő Bakonyt és Vértest kell megvédelmeznünk az előrenyomuló ellenség ellen. Ezért maradt el az a fantasztikus híresztelés, hogy a Balatonon majd tengeri csata lesz és az öreg, bordájaroskadt „Baross”-t felbolondítják hadihajónak, a „Helká”-t, meg nem tudom hogy hívják, a többi balatoni propellert, torpedó-naszádoknak képzelik el.

A Balaton stratégiaiilag szinte egészen fontosság nélkül való, hadiesemény alig is fűződik más a nevéhez, mint a lovagias bán inváziója, Jellasicsé, aki bámulatos hadvezéri tehetséggel egyenesen nekivitte seregét a Balatonnak, hogy azután ott ne merjen a hajón eléje érkező nádorral találkozni, az embereit pedig a mezőföldi, kajári, berényi földnépe szimplicziter és minden harcias látszat nélkül agyoncsapdossa. Csak olyanformán, mintha éppen vásár délutánja volna a lepsényi nagykorcsmában.

Stratégiaiilag a Balaton nem fontos, ez a mosolygó víz kitér minden emberi haragos indulat elől és még csak arra sem való, hogy a megvert ellenséget beleszorítsák, mint ahogy beleszorította a Dunába – hohó, a Duna harsog! – Mádi Kovács hadvezér annak idején Lobkovitzot.³ Pannónia első nagy hódítója, a világnak talán legnagyobb stratégiai, a rómaiak, kikerülték a Peiso tavát és két nagy, ma is nagy részükben országútnak használt hadiútjukat úgy építették meg, hogy az egyik Pécsről

---

² 2018. szeptember 13–15. között volt 110 éve annak, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia a közlő világháború előtt megtartotta az egyik legnagyobb szárazföldi hadgyakorlatát a Bakonyban, közel 140 000 katonával. A hadgyakorlat erődemonstráció is volt, túl azon, hogy ekkor köszönt el Ferenc József a hadseregtől is. Ez alkalomból Veszprémben időzött Ferenc József magyar király. Emlékezve az eseményre (helyszűke miatt csak most, 2019-ben), közölközött Cholnoky Viktor és Szomoróy Emil ez alkalomra írt tárcáját. Forrás: *A Hét*, 1908. 09. 20. 1–3.

³ Az 1894. évi hadgyakorlat alatt – szintén Ferenc József jelenlétében – a Lobkovitz herceg altábornagy parancsnoksága alatt álló budapesti 4-ik hadtest mérkőzött a Mádi Kovács György altábornagy vezérlete alatt álló kassai 6-ik hadtesttel, mint támadó féllel. A mérkőzés a király beható megfigyelése mellett egész vármegyénk területén folyt, szeptember 21-én „természetesen” a 6-ik hadtest győzelmével végződött.

Forrás: <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0013/14.html> (2019. 01. 05.)

indult és a Duna folyásának ment ellene, a másik pedig a Quarnerótól⁴ indulva, a mai Horvátországon, Muraközön keresztül Keszthelynél érintette a Balatont, s az északi partján haladt fölfelé a Dunáig. A két út Veszprémnél keresztezte egymást. A rómaiak felismerték tehát, hogy délnyugat felől a Dunának a kulcsa Cimbriana, – ahogy akkor Veszprémet nevezték.

Nem kell tehát sem nagy hadtörténeti ismeret, sem pedig valami különös katonai avatottság ahhoz, hogy felismerjük annak az igazi jelentőségét, hogy az idén miért éppen Veszprém vidékén folyik a hadgyakorlat. Nem szabad abba az optikai csalódásba sem beleesni, mintha a hajmáskéri tüzér-lövőtér csalogatta volna éppen Veszprémbe a hadvezetőség figyelmét, az fordította volna rá a gondolkozásukat a bakony-balatonközi hadgyakorlat eszméjére. Hajmáskér vidéke ideális lövőtér – amennyiben katonai dolgokkal kapcsolatban lehet ideális dolgokról is beszélni –, olyan terep, amelyet előbb-utóbb és különösen mára, a gyorstüzelő ágyúk és a visszarúgó csövű ágyúk korára meg kellett találnia az „arkolay”⁵ modern mestereinek.

Észak felől Hajmáskérrel szemben a Bakony lába nagyot zökken, amint leteszi talpát az öreg, bozontos fűrtű Papod az egyszerre táruoló, szinte logikátlanul látszó rónaföld szélére. Úgy gondolnád, hogy a Bakony dombokkal, lankákkal, az elmúlásába belenyugodni nem tudó földhullámokkal hajlik alá a Balaton medréig: és nem így van. Veszprémnél sziklával, szakadékokkal, meredekekkel fenyegeti meg a Balatont, itt olyan a vidék, mintha a Bakony tehetetlen dühében a kihulló farkasfogait dobálta volna szét, de félóránnyival idősebb már a rideg meredek egészen a bokájától kezdve lapost vet és alföldi szomorúsággal nyugszik bele, hogy úrrá legyen rajta a Balaton. Ha Hajmáskérről északnak nézel, azt látod, hogy a Papod, az Álmostető, a Hajmatető fúrják bele bús fejüket a fölöttük mindig ősz levegőbe, ha délre fordítod a tekintetedet, rónavidéket látsz, egymáson alvó gabonakeresztekkel, álmos kútinkalinokkal és a melegben gyíkként, mozdulatlanul szertehentergő falvakkal. Ez a harmadik magyar alföld: a Mezőföld. Nyugatról csipkésen szegélyezik be az elcsöppögetett tejszínhab formájában aláhulló dombok, amelyek Sóllyánál, Vilonyánál, Szent-Istvánnál már hegyé dagadnak, de csak azért, hogy szőlőt teremjenek, s aztán bele engesztelődjenek a Balaton dombkoronájába.

Ez a hely tehát természetcsinálta lövőtér. A róma megnyitja a szemnek a távolságot, a messzelátóval való célzásnak a legteljesebb lehetőséget, a Bakony oldala pedig szemmel látható daccal kínálkozik oda céltáblának lövedékek számára, amelyek órjások, mint Colbrand.⁶ A haramiak fújtásos puskájának durrogása elnémult a

⁴ Az Adriai tenger elnevezése Fiume előtt.

⁵ Arkolay: minden tüzérségi tudományt magába foglaló kollektív cím. (Jókai Mór)

⁶ Mitológiai dán óriás.

bükkfák sátora alatt, ha más harci hang nincs hát többé: hadd zengjék vissza dobbanó erőszakú ekhóval legalább az ágyúhangot a bujdosónépe-fosztott bérczek, hangos erdőcsarnokok.

A természetnek ez a kínálkozása, vagy hogy zordan igazabb szóval éljek, kihívása, csalogatta ide, vonzotta ide a Bakony alá az ágyús embereket. De mégsem Hajmáskér közelsége tette meg a király rezidenciájává négy napra Veszprémet és nem az ágyú az oka, hogy Ferencz Ferdinánd trónörökösnek a főhadiszállása ott van Hajmáskéren. Az új politikának, az új országirányításnak a harci dübörgése ez, amely felveri a dolomitkövek csendjét, s ezer esztendősen lemúlt idők fényét viszi vissza Veszprém falai közé.

Nehéz az eseményeknek elébe írni, de mégis megkockáztatom az állítást, hogy ez a hadgyakorlat csakugyan Ferencz József búcsúja a hadseregtől. Ha formális búcsúzás nem is lesz – a trón hideg levegőjében visszásnak hallszik minden szentimentalizmus –, ha patetikus formulák nem is hangzanak el, maga a tény, a hadgyakorlatnak a ténye búcsúszó.⁷ Nemcsak a hadseregtől, hanem negyvenesztendő államigazgatástól is. Belenyugvás abba, hogy még egy olyan nagy, történelmi jelentőségű alkotásnak, mint a hármasszövetség is, elérkezik a vége, megértése az antoniusi igazságnak: „... mit ember tesz ... a jó gyakorta sírba száll vele ...”

Veszprémből kilovagolt az öreg király Szent-István falva⁸ fölé, a messzelátó dombra. De csak nézni, csak tanácsot adni, csak tapasztalatot ruházni át. A hadjárat vezetése Ferencz Ferdinánd trónörökös kezében van, az idea az övé, az ő gondolkodásának a szolgálatában van és fegyvercsörgéses előhangja az ő uralkodásának. Egészen kétségtelen, hogy a veszprémi hadgyakorlat jelentőségben messze föléje emelkedik hús esztendő óta minden hadgyakorlatnak, politikai súlya még nagyobb, mint a pólai tengeri gyakorlatoké volt, amelyek után a király Ferencz Ferdinándot a haditengerészet főtenegernagyává nevezte ki. A már felderengő új korszak lángja a hajmáskéri ágyúvillogás és a jövő történetírója Veszprém nevét el nem kerülheti, amikor megírja majd az utánunk következő kor történetét.

⁷ Ferenc József 1908. szeptember 15-én délután félkettőkor indult el Budapestről s rövid időre megszakította útját Székesfehérvárott és Hajmáskéren, délután fél ötkor érkezett meg Veszprémbe, ahol a hadgyakorlat idején lakott. Jövedele igazán a magyar király ünnepi bevonulása volt egy díszbe öltözött, lelkes magyar városba, de hiába csillogott a díszsátor körül mennyi katonai egyenruha, a fogadásnak nem volt hivatalos katonai színezete, nem volt kirendelve katonai zenekar, így azután elmaradt a Gotterhalte, és a fekete-sárga zászló is. A merre a szem látott, mindenfelé nemzeti színű zászló ragyogott a szeptemberi délutáni verőfényben a földíszített pályaudvaron. A felékesített város szinte ujjongott piros-fehér-zöld színében. Talán még nem is volt rá eset, hogy a királyt ily kiválóan, katonai alkalomból polgári módon fogadták volna. Bizonyos, hogy ez is csak legmagasabb engedelemmel történhetett.

⁸ A Temetőhegyre

És hogy ebben az árpádhangulatú ősvárosban, arra a korra emlékeztetőben, amikor a király mellett a kisebb király is osztozott már az ország dolgában, még teljesebb legyen a történelem mozdulásának megérezhetősége: Ferencz Ferdinánd mellett ott van, az oldala mellé beosztva, Károly Ferencz József főherceg is. A nagy trónörökös mellett a kisebbik trónörökös.

Ma még dragonyos főhadnagy csupán –, unokáinknak koronázott királya.

II.

Szomory Emil⁹: Abblasen¹⁰

Igazában ebben a két bé betűs német szóban kulminál az egész hadgyakorlat. Azontúl mindegy, akár Przemyslben, Innsbruckban vagy Veszprémben esik meg a vértelen háború, Klagenfurtban táborozik-e az osztrák-magyar hadsereg, vagy emitt nálunk a Bakony vidékén, ahol Patkó Pista, Sobri Jóska, Milfait még mindig népszerűbbek, mint az egész hadsereg General von nem tudom kicsodától le, egészen infanterist [gyalogos] Szabó Johannig. A Cuha völgye régideje híres, ott itták a legjobb bort, a cigány vonója alatt jajgatott a legszebb magyar nóta, és ott öleltek legforróbban a leányok. Ennek az időnek az emlékét nem tudja elfelejtetni se a fellobogózott város, se manőver, se a király, aki szintén eljött, hogy személyesen hallgassa a vaktöltények ropogását, melyek visszhangját Veszprém vármegye fellobogózott púpos székhelye lelkesen viszonzta.

A nemzetek sorsa, fájdalom, nem a manővernél dől el, aminthogy Napóleon se Charonne sur Marne-nál tartotta meg világhódításának a főpróbáját.

Békében nem azt csinálják, amit az ész diktál, hanem a reglama, és ha a térképen úgy van kijelölve, hogy a hatodik hadtestnek kell előkerülnie, hát jaj a hetediknek, ha megelőzi!

Ezt ma már nemcsak a generálisok tudják és a császár minden katonája, hanem a civil is, aki hűségesen fellobogozza házát, diadalkaput emel és élteti a királyt, amint gumikerekű kocsiján jön azon keresztül.

Így volt Veszprémben is. Se katonai szaktekintélynek nem kell lenni, se írónak az ottani események feljegyzésére. Csak riporternek, akit megkerget a szállásadója-

---

⁹ Szomory Emil (Budapest, 1874. 02. 12. – Auschwitz, 1944): író, újságíró. Középiskoláit befejezve újságíró lett. 1891-ben a *Nemzet*, a *Magyar Nemzet* és 1918-ban az *Az Újság* belső munkatársa. Az I. világháborúban haditudósító. 1944-ben elhurcolták. Írt elbeszéléseket, tárcákat, sőt operettszöveget is. Forrás: Magyar Életrajzi Lexikon.

¹⁰ Kifűjt! Katonai szleng, úgy is, mint: a gyakorlatnak vége.

tól kezdve mindenki, akinek előadást tart az úri viseletből a kopott polgármester,¹¹ és akivel katona, főhadnagytól felfelé szóba nem áll. Akinek meg kell írnia, hogy az első magyar ember a király, magyarul tud a trónörökös, a csapatok pedig olyan csodálatosan kiképezettek, hogy nincs igaza se az angol királynak, se a németek császárjának, ha nyugodtan tölti éjszakáit.

Az igazság pedig az, hogy az egész ármádia: király, főherceg, generális, tiszt, közlegény az egész hadgyakorlatot egyetlen szó szerelmetes várakozása közben csinálja végig, mely ott cseng mindig mindenkinek a fülében, és ha felhangzik nyomában a horpadt trombita, hát különbül szól minden szimfóniánál.

– Abblasen! – ez az a varázslatos nyolc betű egymás mellé rakva, melyre Haydn a legszebb zenét komponálta.

Még egy udvari ebéd, a király utazik vissza, a trónörökös utazik vissza, a főhercegek, generálisok, mind-mind utaznak vissza és amint elhelyezkednek az udvari különvonatban, amúgy befelé örvendenek, ezt suttogva egymásnak:

– Gott sei Dank!¹²

Mert hát ezek a legnagyobb és nagy urak se tudják a szenzációt a hadgyakorlatok egész tartamára ébren tartani. Az első nap megérkezik Veszprémbe egy vörös stráfos nadrágú főtiszt és megcsodálja mindenki és tiszteletteljesen üdvözlük. A trónörököst is megcsodálják és meg is éljenzik. Aztán jön a király. Reá nem is tekintenek úgy, mint emberre, hanem mint valami egészen különös teremtményre, akit Isten különös kegye küldött közénk. Ahogy jár, ahogy körülnéz, lélegzik, nem a rendes emberek mérlegelése szerint történik. Mert ő a király. Hogy ember is, meggyötört, hetvennyolc éves öreg úr, aki többet szenvedett ebben a nyomorúságos életben, mint Veszprém vármegye egész hódoló díszfelvonulása, az nem számít. Keresik benne a rendkívülit, a csodálatosat, a megrendítőt, valamit, ami föléje helyezi mindennek és mindenkinek. És meg is találják. Ki ebben, ki abban. Szent igaz, hogy nagyszerűen van leállítva. Mögötte az udvari vonat, arany babérdíszítéssel. Mellette egy csomó főherceg, jobbról, balról csupa generális, kegyelmes úr, előtte az egész hadsereg, több: a dunántúli hadgyakorlat. Nagyszerű kép, nagyszerű keret. És mindenki így látja. Egyetlen egyszer történt az életben, hogy akadt valaki, aki az uralkodóját slaffrokban¹³ képzelte el. Lenbachnak hívták és Vilmos császárt festette meg. Nyomban kimondották rá, hogy bolond, a festményét pedig száműzték a császári palotából. Kilógatták valahol Lipcsében, intő például, hogy nem szabad alattvalónak uralkodóját elképzelnie.

Mi a királyt a legszebb keretben bámultuk. Úgy sietett, hogy nem is lett volna

¹¹ A város polgármester ekkor dr. Szeglethy György volt.

¹² Hála Istennek!

¹³ Házikabát

Veszprém vasútállomás, 1912. május 19-én, a király négy évvel korábbi látogatásának emléket állító oszlop avatásán. A szónoki emelvényen Rédey Gyula nagyprépost. A fotó jobbszélén, fent a Rózsa utca páratlan számú házai. Forrás: LDM: P 619. Lőrinczi Ferenc közlése.

idő reflexiókat csinálni. Megjött a veszprémi pályaudvaron és ott időzött három percig – *montre á la main*,¹⁴ ahogy Párisban mondanák. A gyorsan működő mozgófényképesek is csak azt a jelenetet tudták lefotografálni, amikor, *zur Erinnerung*,¹⁵ egy kis ékszerdobozt adott át a polgármester leányának. Az a jelenet, amikor Paar gróf átadta a nagybetűs írást, melyről a király az egyes üdvözlésekre olvasott le köszönetet, nem lesz megörökítve.

A királyi kocsit gyors lépésben vitték a lipicaiak, minden hódoló csoportot egy szalutálás illetett, Hornig püspöknek se jut több egy gyors kézszorításnál.

Amint a király megérkezett Veszprémbe és bevonult a püspöki rezidenciába, a manőverek érdekessége elérte a csúcspontját. Az újságírók a király megérkezése után hat perccel induló vonattal hazautaztak Pestre, nem hagyva Veszprémbe csak azt a boldogot, aki hivatalos tudósítást kap a hadvezetőségtől és ennek sokszorosításáért az összes lapok számára, az udvar kosztyát eheti. Nekünk három nappal előbb

¹⁴ Vagyis: Kézfogásnyi időre.

¹⁵ Emlékként

hangzott el tehát az Abblasen, mint a többieknek. Mi már láttuk a képet és láttuk a keretet. Többet is ennél. A lakosztályt, ahol a képet elhelyezik –, míg többet, a király hálószozáját.

Sok utánjárás kellett hozzá, de sikerült. Személyileg beillenék újságírói leistungnak.¹⁶ Igazában semmi. Az egész lakosztályban a legérdekesebb a komornyik, aki utálja még a plajbászt is.

– Betolakodott a király lakásába? Lám, én itthon vagyok!

Aztán mosolyogva folytatja: – Was h’ams davon?¹⁷

Akár egy szép asszony budoárjába osont volna, amikor a szép asszony nincs otthon!

A veszprémiek megcsodálnak: micsoda nagy ember lehet, aki a király lakásán járt! A komornyik pedig nyomban kifüstöli az egész palotát...

Aztán a Korona-vendéglő előtt csoportosul a tömeg. Egy automobil áll előtte, a gazdája az emeleten lakik. Itt egyszerű huszártiszt, otthon a Vanderbilt Gladys férje.

A romantika kialudt fénye beragyogja a délceg katonát. És míg a király, a trónörökös és a generálisok angol félvéreiken léptetnek az utcán, a veszprémiek már feléjük se fordulnak.

– Királynak, trónörökösnek, főhercegnek születik az ember, ez nem kunst.¹⁸ De a Vanderbilt Gladys férjévé lenni kellett. Micsoda manőver!

Ez élénk és diadalmas konkurenciát csinál a másiknak. Az egyetlen ember, aki Veszprémben jókedvű. Mások robotolnak, fáradnak, díszítenek, lobogóznak, tüzelnek, elesnek és felállanak, míg végre felhangzik a boldogító szó:

– Abblasen!

Jegyzetekkel ellátta: Földesi Ferenc

---

¹⁶ Teljesítménynek

¹⁷ És mi haszna van belőle?

¹⁸ Művészet